

ВІДГУК

ДНУ
86-572-515
16 12 2016

офіційного опонента на дисертацію Рачкова Євгена Сергійовича
«ЕМБЛЕМИ КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ
КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.: ГЕНЕЗИС, КЛАСИФІКАЦІЯ, ФУНКЦІЇ»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство
та спеціальні історичні дисципліни

Актуальність обраної теми визначається як її суто академічним потенціалом, так і безумовним суспільним звучанням. Розташування дисертації в площині вітчизняної університетської історії, університетської культури, університетської корпоративності не може не викликати зацікавлення нею як до дослідження регіонального варіанту складного і розгалуженого напрямку університетських студій, що охоплює широкі міждисциплінарні простори сучасної гуманітаристики. В цьому плані особливо приваблює те, що, обираючи хронологічні межі своєї праці, автор сміливо наважився звернутися до сучасного університету, що створило для нього суттєві проблеми і при конструюванні джерельної бази, і при її інтерпретації, і вимагало високої дослідницької культури.

Дисертантом був обраний оригінальний предмет і інструментарій дослідження – корпоративні емблеми і символи українських університетів, вивчення яких набуло й цілком самодостатнього значення, що зробило обґрунтованим і доцільним розміщення дисертації в просторі наукової спеціальності «історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни». Проте, зауважу, представлений текст розташовується в значно ширшому міждисциплінарному полі візуальної і соціальної історії, історії ідентичностей, історії культури.

Що ж до потенціалу суспільної актуальності, то, в дисертації не лише представлений значний масив оригінальної інформації щодо сучасного перехідного, кризового, переломного етапу в історії вітчизняних класичних університетів, але й проведений самостійний аналіз, створені інтелектуальні стимули для самоосмислення глибинних причин сучасної ситуації в університетському соціумі. Такий підхід зробив вивчення емблем і символів оригінальним і, як показав автор роботи, ефективним інструментом вивчення університетської кор-

порації та університетської культури, репрезентації університетської історії в цілому.

Констатуємо, що у вступній частині дисертації всі її обов'язкові складові виписані цілком кваліфіковано, осмислено і з додержанням вимог до нобілітаційного твору, окрему увагу зверну на надзвичайно оригінальну і складну для виконання презентацію джерельної бази роботи, до якої окрім власне символів та емблем класичних університетів, включені комплекси речових матеріалів, інтерв'ю з випускниками і викладачами університетів, фотографічні джерела, університетська преса, елементи університетського простору (С. 6–9). Переважна більшість цих джерел зібрана, створена і актуалізована автором вперше у вітчизняній історіографії, що надає роботі новаторського і оригінального характеру, а також дозволяє вважати виявлений і проаналізований обсяг джерел цілком достатнім щодо вирішення поставлених в дисертації завдань.

Звертає увагу елегантність, з якою визначена локалізація дослідження, специфіка якої полягає в точному окресленні її територіальних меж. Тут же автор цілком обґрунтовано вирішив і важливу проблему репрезентативного вибору предмету своєї уваги, залучивши матеріали класичних університетів всіх вітчизняних регіонів, що, безумовно, надало йому підстави синтезувати результати дослідження у всеукраїнському масштабі (С. 5).

Водночас, особливо враховуючи задекларованість використання методів культурної історії, культурології, культурної антропології і загальне намагання автора вийти за межі достатньо вузького поля класичних спеціальних історичних дисциплін, не може погодитися з вузьким, як для цього тексту, формулюванням об'єкту дослідження, який, на мою думку, мав би значно ширше і адекватніше відображати стратегію і дисциплінарний простір дисертації (С. 4).

Цілком виваженою і, головне, усвідомленою представляється презентація теоретико-методологічної основи дослідження, що розкриває широкий дослідницький інструментарій, яким автор кваліфіковано і творчо оперує для вирішення поставлених завдань (С. 9–12). Відмічу, що використовуючи теоретико-методологічні напрацювання сучасної гуманітаристики, автор не потрапив у

полон модних напрямків і течій, а цілком розсудливо і самостійно інструменталізував їх для виконання власних задач.

Не викликає заперечень і досить стримано, але струнко і змістовно представлена новизна роботи, яка дозволяє чітко уявити реальний авторський внесок у прирощення наукового знання, розробку і адаптацію дослідницького інструментарію в галузі університетської емблематики і культури (С. 12).

Безсумнівним є й практичне значення одержаних результатів, яке полягає в можливості їх використання в процесі створення узагальнюючих праць з джерелознавства, спеціальних історичних дисциплін, історії культури, історії університетської науки та освіти, а також при підготовці досліджень та навчально-дидактичних розробок з університетської та регіональної культури (С. 12–13).

Як засвідчено у вступі, основні положення дисертації пройшли належну апробацію. За темою роботи надруковано 16 публікацій (у тому числі 5 статей, опублікованих у фахових виданнях України, 2 – в закордонних наукових виданнях). Основні результати були оприлюднені у вигляді доповідей на близько 20-ти конференціях різного рівня. Все це, в поєднанні із аналізом змісту дисертації, створює уявлення про достатньою продуманість, виношеність, не випадковість проблематики, осмисленість у виборі дослідницького інструментарію.

Архітектоніка праці є цілком логічною і достатньо обґрунтованою. Вона побудована за проблемо-тематичним принципом. Це націлювало автора на виділення низки ключових блоків, які були підпорядковані вирішенню базових завдань дослідження. Серед них: 1) висвітлення генези і розвитку емблематики у домодерному європейському університетському середовищі та вітчизняних університетах імперського і радянського часу, традиції і досвід яких стали ґрунтом для переосмислення, копіювання та конструювання знакового університетського простору в сучасній Україні; 2) реконструкція процесу створення університетських емблем в сучасній Україні та їх класифікація; 3) представлення системи університетських символів та емблем як прояв корпоративної культури та трансформації ролі й місця університетів у сучасному суспільному середовищі.

У першому розділі серед методологічного арсеналу, структура і можливості якого були представлені переважно у вступі, цілком обґрунтовано основну увагу приділено «візуальному повороту» в гуманітаристиці та його потенціальним можливостям для вирішення завдань історичної науки загалом і дисертації зокрема. Проте, в роботі, присвяченій університетським знакам і символам значно більше уваги варто було б приділити методам і підходам, виробленим у межах спеціальних історичних дисциплін.

Другий і третій розділи висвітлюють той емблематичний досвід і традиції, на які спирається оформлення знакового середовища сучасних українських університетів, а також сам процес створення нових університетських емблем на рубежі ХХ – ХХІ ст. На цій підставі дисертант запропонував власну оригінальну класифікацію емблем класичних університетів України, що спирається на створену ним самим базу даних емблем навчальних закладів. Це надало можливість проаналізувати процес створення та особливості сприйняття університетських емблем представниками корпоративної спільноти.

Останній розділ займає особливе місце в структурі дисертації. Він присвячений розгляду взаємозв'язку стану знакового середовища і сучасної кризи університету, що викликало необхідність модернізації університетських символів у відповідності із трансформацією ролі університетів у суспільстві. Саме тому Є.С. Рачков приділив достатньо уваги способам саморепрезентації університетів шляхом формування нових і використання старих церемоній і ритуалів університетського життя. Заслужують на увагу спостереження дисертанта стосовно значного потенціалу творення і використання обрядів, символів та емблем щодо конструювання ідентичності університетської спільноти, міфологізації університетського простору (С. 181). Саме тому важко не погодитися із думкою автора, що «символіка є одним з маркерів сучасного стану університетської ідентичності, що водночас відображає особливості університетської політики пам'яті» (С. 154).

У заключній частині підведені загальні підсумки, які є достатньо обґрунтованими, логічно пов'язаними з основним змістом дисертації. Автор з'ясував

провідні тенденції становлення сучасної університетської символіки, які загалом окреслюються як синтез вітчизняних і західноєвропейських форм, що призвів до своєрідного ренесансу університетських ритуалів і символів домодерної доби. Гадаю, цінним і цілком справедливим є спостереження щодо еклектичності і невисокого рівня рефлексії університетської спільноти щодо університетської символіки та її використання, в чому вбачаються прояви сучасної кризи університетської ідентичності та незавершеність процесу конструювання корпоративної культури класичних університетів України.

Загалом, висновки як по розділах, так і по дисертації в цілому повністю випливають із поставлених завдань та адекватно відображають результати дисертаційного дослідження.

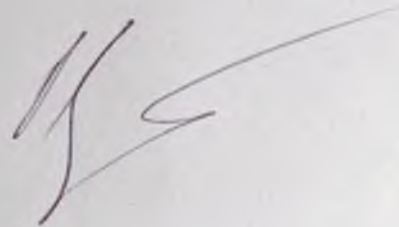
Не зважаючи на загалом позитивне враження і оцінку дисертаційного твору, зверну таки увагу автора й на деякі побажання та зауваження. Так, гадаю, що цілком доцільним і доречним було б докладно зупинитися на поясненні змісту і специфіки поняття «знакове середовище», яке є одним з базових для цієї праці і як самозрозуміле широко використовується в тексті. Вважаю, що в роботі, побудованій на використанні візуальних джерел, присвяченій їх спеціальному вивченню, неприпустимою є відсутність відповідних додатків. Це прикро тим паче, що ретельно забраний, систематизований і проаналізований автором матеріал набував би значно більшої переконливості і надав би додаткові можливості верифікації результатів дослідження.

Дисертація Є.С. Рачкова оформлена згідно вимог державного стандарту. Автореферат адекватно відбиває її зміст. Основні положення роботи та її наукові результати пройшли відповідну апробацію. А тому, маю всі підстави вважати, що вона є актуальним, самостійним, завершеним і оригінальним науковим дослідженням, виконаним на високому професійному рівні.

Враховуючи вищенаведене, а також обґрунтованість отриманих результатів, наукову новизну і практичне значення роботи, вважаю, що дисертація Євгена Сергійовича Рачкова «Емблеми класичних університетів України кінця ХХ – початку ХХІ ст.: генезис, класифікація, функції» повністю відповідає всім

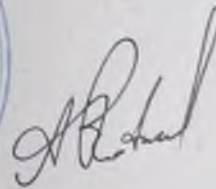
вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., зі змінами, затвердженими Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р. та № 1159 від 30 грудня 2015 р., а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.

Офіційний опонент
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історіографії,
джерелознавства та архівознавства
Дніпропетровського
національного університету
ім. О. Гончара

О.І. Журба

Вчений секретар
Дніпропетровського
національного університету
ім. О. Гончара,
професор

В.В. Лобода

08.12.2016